

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Divi Thomae Aqvinatis Doctoris Angelici Opera Omnia

Summa diligentia ad exemplar Romanæ Impreßionis restituta

Complectens Quæstiones, Qvæ Dispvatæ Dicvntvr, & Quæstiones
Quodlibetales, siue Placitorum eiusdem S. Thomæ

Thomas <von Aquin, Heiliger>

Venetiis, 1593

Vtrum in intellectu practico sit virtus sicut in subiecto.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72780](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72780)

num quod transcendit proportionē potentie, indi-
get habitu virtutis. Cum autem vniuscuiusq; appeti-
tus tendat in proprium bonū appetentis, dupliciter
aliquod bonum pōt excedere volūtatis proportio-
nē. Vno modo, rōne speciei. Alio modo, rōne indi-
uidui. Rōne quidem speciei, ut voluntas eleuet
ad aliquod bonum, quod excedit limites humani
boni, & dico humanum, in quod ex viribus naturæ
homo potest: sed supra humanū bonum est bonū
diuinum, in quod voluntatem hominis charitas ele-
uat, & similiter spes. Ratione autem indiuidui hoc
modo q̄ aliquis querat id, quod est alterius bonū,
licet voluntas extra limites boni humani non fera-
tur, & sic voluntatem perficit iustitia, & omnes vir-
tutes in aliud tendentes, ut liberalitas, & alia huius-
modi. Nam iustitia est alterius bonum, vt Phil. dicit in 5.
Eth. Sic ergo duæ virtutes sunt in voluntate, sicut in
subiecto, scilicet charitas & iustitia. Cuius signū est,
q̄ istæ virtutes quāuis ad appetitum pertineāt,
tamen non circa passionem consistunt, sicut tempe-
rantia & fortitudo. vnde patet q̄ non sunt in sensibi-
li appetitu, in quo sunt passionem, sed in appetitu ra-
tionali, qui est voluntas in quo passionem non sunt.
Nam omnis passio est in parte animæ sensitua, vt
probat in 7. Physic. Illæ autem virtutes, quæ circa
passiones consistunt, sicut fortitudo circa timores
& audacias, & temperantia circa concupiscentias,
oportet eadem ratione esse in appetitu sensitiuo.
Nec oportet q̄ ratione istarum passionum sit ali-
qua virtus in voluntate, quia bonum in istis passio-
nibus est, quod est secundum rationem. Et ad hoc
naturaliter se habet voluntas ex ratione ipsius po-
tentie, cum sit proprium obiectum voluntatis.

AD PRIMVM ergo dicendum, quod ad imperan-
dum sufficit voluntati iudicium rationis. Nam vol-
untas appetit naturaliter quod est bonum secun-
dum rationem, sicut concupiscibilis, quod est dele-
tabile secundum sensum.

AD SECVNDVM dicendum, q̄ inclinatio naturalis vo-
luntatis nō solū est in vltimū finē, sed in id bonum,
quod sibi a rōne demonstratur. Nā bonum intelle-
ctum est obiectū voluntatis, ad quod naturaliter or-
dinatur voluntas, sicut & qualibet potentia in suū
obiectum, dummodo hoc sit proprium bonum,
ut supra dictum est. Tamē circa hoc aliquis peccat,
inquantū iudicium rationis intercipitur passione.

AD TERTIVM dicendum, quod cognitio fit per
aliquam speciem. Nec ad cognoscendum potentia
intellectus sufficit per seipsam, nisi species a sensibi-
libus accipiat. Et ideo oportet in his etiam, q̄ natu-
raliter cognoscimus, esse quendam habitum, qui ē
quodammodo principium a sensibus sumit, vt dici-
tur in fine Poste sed voluntas ad volendum nō in-
diger aliqua specie, vnde non est simile.

AD QVARTVM dicendum, quod circa passionem
virtutes sunt in appetitu inferiori. Nec ad huiusmo-
di requiritur alia virtus in appetitu superiori, ratio-
nem dicta.

AD QVINTVM dicendum, q̄ amicitia pprie nō est
virtus, sed consequens virtutē. Nam ex hoc ipso q̄
aliquis est virtuosus, sequitur q̄ diligit sibi similes.
Secus autem est de charitate, quæ est quadā amici-
tia ad Deum, eleuans hominē in id, quod metā na-
turæ excedit, unde charitas in voluntate est, ut dixi-
mus. Et per hoc patet responsio ad sextū, & septimū
nam virtus coniungēs voluntatē Deo est charitas.

AD OCTAVVM dicendum, q̄ ad felicitatem quæ-
dam præexiguntur sicut dispositiones, sicut actus
virtutum moralium per quos remouentur impedi-
menta felicitatis, scilicet inquietudo mētis a passio-
nibus, & ab exterioribus perturbationibus. Aliquis
autem actus virtutis, qui est essentialiter ipsa felici-
tatis, quando est completus, scilicet actus rationis
vel intellectus. Nam felicitas contemplatiua nihil
aliud est quā perfecta contemplatio summæ veri-
tatis: felicitas autem actiua est actus prudentiæ, quo
homo & se & alios gubernat. Aliquid autem est in
felicitate, sicut perfectiū felicitatis, scilicet dele-
ctatio quæ perficit felicitatem, sicut decor inuentu-
rem, vt dicitur in 10. Ethic. Et hoc pertinet ad vo-
luntatem. Et in ordine ad hoc perficit voluntatem
charitas, si loquamur de felicitate celesti, quæ san-
ctis repromittitur. Si autem loquamur de felicitate
contemplatiua, de qua Philosophi tractauerunt,
ad huiusmodi delectationē voluntas naturali desi-
derio ordinatur. Et sic patet quod non oportet
omnes virtutes esse in voluntate.

Cap. 4. a me-
dio tom. 5.

AD NONVM dicendum, quod voluntate recte vi-
uitur, & peccatur, sicut imperante omnes actus vir-
tutum & vitiorum: non autem sicut eliciente. vnde
non oportet quod voluntas sit proximum subie-
ctum cuiuslibet virtutis.

AD X. dicendum, quod peccatum omne est in
voluntate, sicut in causa, inquantum omne pecca-
tum fit ex consensu voluntatis: non tamen oportet
quod omne peccatum sit in voluntate, sicut in
subiecto: sed sicut gula & luxuria sunt in concupi-
scibili, ita & superbia in irascibili.

AD XI. dicendum, quod ex propinquitate vo-
luntatis ad rationem contingit, quod voluntas se-
cundum ipsam rationem potentie consonet ratio-
ni. Et ideo non indiget ad hoc habitu virtutis su-
perinducto, sicut inferiores potentie, scilicet irasci-
bilis & concupiscibilis.

AD PRIMVM vero eorum, quæ in contrariū obji-
ciuntur, dicendum, q̄ charitas & spes quæ sunt in vo-
luntate, non continentur sub ista Philosophi diui-
sione: sunt enim aliud genus virtutum, & dicuntur
virtutes theoreticæ. Iustitia vero inter morales
continetur, voluntas. n. sicut & alij appetitus ratio-
nem participat, inquantum dirigitur a ratione. licet
enim voluntas ad eandē naturā intellectiue partis
pertineat, non tamē ad ipsam potentiam rationis.

AD SECVNDVM dicendum, quod respectu illo-
rum, ad quæ habetur virtus in irascibili & concu-
piscibili, non oportet esse virtutem in voluntate
ratione prius dicta.

In corp. art.

ARTICVLVS VI.

Vtrum in intellectu practico sit virtus sicut
in subiecto.

SEXTO queritur, vtrū in intellectu practico sit
virtus sicut in subiecto. Et v̄ q̄ non: quia secun-
dum Philos. in 2. Ethic. scire, parū vel nihil prodest
ad virtutem: loquitur autem ibi de scientia practica:
quod patet ex hoc, q̄ subiuigit, q̄ multi non ope-
rantur ea, quorum habent scientiam: scientia enim
ordinata ad opus est practici intellectus. ergo pra-
cticus intellectus non poterit esse subiectū virtutis.
¶ 2 Præ. Sine virtute nō potest aliquis recte agere,
sed sine perfectione practici intellectus potest ali-
quis recte agere, eo q̄ pōt instrui ab alio de agen-
dis. ergo pfectio practici intellectus nō est virtus.

Cap. 3. circa
prin. tom. 5.

Quæst. disp. S. Tho. II ¶ 3 Præ.

¶ 3 Præt. Tanto aliquid magis peccat, quanto magis recedit a virtute. Sed recessus a perfectione practici intellectus diminuit peccatum, ignoratia enim excusat vel a tanto, vel a toto. ergo perfectio practici intellectus non potest esse virtus.

Lib. 4. de Inuent. fol. 4. ante finem lib. Comment. 49. tom. 2.

¶ 4 Præt. Virtus secundum Tullium agit in modum naturæ. Sed modus agendi naturæ opponitur contra modum agendi rationis, siue practici intellectus, quod patet in 2. Phys. ubi diuiditur agens a natura contra agens a proposito. ergo videtur quod in practico intellectu non sit virtus.

¶ 5 Præt. Bonum & verum formaliter differunt secundum proprias rationes: sed differetia formalis obiectorum diuersificat habitus. Cui igitur virtutis obiectum sit bonum, practici autem intellectus perfectio sit verum, tamen ordinatum ad opus, videtur quod perfectio practici intellectus non sit virtus.

Cap. 6. co. 5.

¶ 6 Præt. Virtus secundum Philos. in 2. Ethic. est habitus voluntarius: sed habitus intellectus practici differunt ab habitibus voluntatis vel appetitiuæ partis. ergo habitus qui sunt in intellectu practico, non sunt virtutes. Et sic intellectus practicus non potest esse subiectum virtutis.

Sed contra est, quod prudentia ponitur una quatuor virtutum principalium, & tamen eius subiectum est practicus intellectus. ergo intellectus practicus potest esse subiectum virtutis.

¶ 2 Præt. Virtus humana est, cuius subiectum est potentia humana: sed potentia humana magis est intellectus practicus quam irascibilis & concupiscibilis, sicut quod est per essentiam tale, magis est eo, quod est per participationem. ergo intellectus practicus potest esse subiectum virtutis humane.

¶ 3 Præt. Propter quod vnquodque, & illud magis, sed in parte affectiua est virtus pro ratione: quia ad hoc quod obediat rationi vis affectiua, in ea ponitur virtus. ergo multo fortius in ratione practica debet esse virtus.

RESPON. Dicendum, quod inter virtutes naturales & rationales hæc differetia assignat, quod naturalis virtus est determinata ad vnum, virtus autem rationalis ad multa se habet. Oportet autem ut appetitus animalis, vel rationalis inclinetur in suum appetibile ex aliqua apprehensione præexistente. Inclinatio. n. in finem absque præexistente cognitione ad appetitum pertinet naturalem, sicut graue inclinatur ad medium: sed quia aliquid bonum apprehensum oportet esse obiectum appetitus animalis & rationalis: ubi ergo istud bonum vniformiter se habet, potest esse inclinatio naturalis in appetitum, & iudicium naturale in vi cognitua, sicut accidit in brutis. Cum. n. sint paucarum operationum propter debilitatem principij actiui, quod ad pauca se extendit, est in omnibus vnus species bonum vniformiter se habens, vnde per appetitum naturalem inclinationem habent in id, & per vim cognitiua, naturale iudicium habent de illo proprio bono vniformiter se habere. Et ex hoc naturali iudicio & naturali appetitu prouenit, quod omnis hirundo vniformiter facit nidum, & omnis aranea vniformiter facit telam, & sic est in omnibus alijs brutis considerare: homo autem est multarum operationum & diuersarum. Et hoc propter nobilitatem sui principij actiui, scilicet anime, cuius virtus ad infinita quodammodo se extendit. Et ideo non sufficeret hominis naturalis appetitus boni, nec naturale iudicium ad recte agendum, nisi amplius determinetur & perficiatur. Per naturalem siquidem appetitum homo inclinatur ad appetendum proprium bonum: sed cum hoc multipliciter va-

rietur, & in multis bonum hominis consistat, non potuit homini inesse naturalis appetitus inuisibilis determinatus, secundum conditiones omnes que requiruntur ad hoc, quod sit ei bonum, cum hoc multipliciter varietur secundum diuersas conditiones personarum, & temporum, & locorum, & huiusmodi. Et ratio naturale iudicium, quod est vniforme, non habet bonum quarendum non sufficit, vnde oportuit in homine per rationem, cuius est inter diuersa conferre, inuenire & diiudicare proprium bonum secundum omnes conditiones determinatum, prout innunciat hic quarendum. Et ad hoc faciendum ratio absque habitu perficiente hoc modo se habet, sicut & in speculatione se habet ratio absque habitu scientia ad diiudicandum de aliqua conclusione alius scientie. Quod quidem non potest nisi imperfecte, cum difficultate agere. Sicut igitur oportet rationem operatiuam habitu scientie perfici ad hoc, quod recte dicat de scibilibus ad scientiam aliquam pertinentibus, ita oportet quod ratio practica perficiatur aliquo habitu ad hoc, quod recte diiudicet de bono humano secundum singula agenda. Et hæc virtus dicitur prudentia, cuius subiectum est ratio practica. Et est perfectio omnium virtutum moralium, quæ sunt in parte appetitiua, quarum vnæqueque facit inclinationem appetitus in aliquod genus humani boni, sicut in humana inclinatio in bonum, quod est æquilibrium ad communicationem vite: temperantia in bonum, quod est refragari a concupiscentia, & de singulis virtutibus. Vnumquodque autem horum contingit multipliciter fieri, & non eodem modo in omnibus: vnde ad hoc quod rectus modus situm requiritur iudicij prudentia. Et ita ab ipso intellectu & complementum bonitatis in omnibus virtutibus vnde Phil. dicit quod medium in virtute moralis determinatur secundum rationem rectam, quæ quæ hæc rectitudine & bonitatis complemento omnium habitus appetiui virtutis rationem formantem virtutem est, quod prudentia est causa omnium virtutum appetitiue partis, quæ dicuntur morales in operibus sunt virtutes. Et propterea dicit Greg. in 2. Moralium quod ceteræ virtutes, nisi ea que appetunt, prout ter agant, virtutes esse nequaquam possunt.

AD PRIMUM ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de scientia practica. Sed prudentia plus imitatur quam scientia practica. Nam ad scientiam practicam pertinet vniformale iudicium de agendis, & fornicationem esse malam, furtum non esse inordinatum, & huiusmodi. Quia quidem scientia existit in particulari actu, contingit iudicium rationis accipi, ut non recte diiudicet. Et propter hoc ceterarum virtutum valere ad virtutem, quia ea existente contingit hominem contra virtutem peccare: sed ad prudentiam pertinet recte iudicare de singulis agendis, prout sint nunc agenda. Quod quidem velle corrumpitur per quodlibet peccatum. Et ubi prudentia manente, homo non peccat. vnde ipsa virtus, sed multum confert ad virtutem, immo ipsam virtutem causat, ut dictum est.

AD SECUNDUM dicendum, quod homo ab alio potest accipere consilium in vniformali de agendis. Sed iudicium recte seruet in ipso actu contra omnes passiones, hoc solum ex rectitudine prudentie prouenit, & sine hoc virtus esse non potest.

AD TERTIUM dicendum, quod ignorantia quod opponitur prudentie, est ignorantia electionis, secundum quod omni-

omnis malus est ignorans, quæ provenit ex eo qd iudicium rationis interceptur per appetitus inclinationem, & hoc non excusat peccatum, sed constituit. Sed ignorantia quæ opponitur scientiæ practicæ, excusat, vel diminuit peccatum.

AD QVARTVM dicendum, qd verbum Tullij intelligitur quantum ad inclinationem appetitus tendentis in aliquod bonum commune, sicut in forti ter agere, vel aliquid huiusmodi: sed nisi rationis iudicio dirigeretur, talis inclinatio frequenter duceretur in præcipitium, & tanto magis quanto esset vehementior, sicut ponit Phil. exemplum de cæco in 6. Eth. qui tanto magis læditur ad parietem impingens, quanto fortius currit.

AD QVINVM dicendum qd bonum & verum sunt obiecta duarum partium animæ, scilicet intellectus & appetitus. Quæ quidem duo hoc modo se habent, qd utraque ad actum alterius operatur, sicut voluntas vult intellectum intelligere, & intellectus intelligit voluntatem velle. Et ideo hæc duo, bonum & verum, se invicem includunt. Nam bonum est quoddam verum, in quantum est ab intellectu apprehensum, prout scilicet intellectus intelligit voluntatem vel bonum, vel etiam in quantum intelligit aliquid esse bonum. Similiter etiam & ipsum verum est quoddam bonum intellectus, quod etiam sub voluntate cadit, in quantum homo vult intelligere verum. Nihilominus tamen verum intellectus practici est bonum, quod est finis operationis. Bonum enim non movet appetitum, nisi in quantum est apprehensum. Ideo nihil prohibet tamen verum intellectus practici est bonum, quod est finis operationis.

AD SEXVM dicendum, qd Philo. in 2. Eth. definit virtutem moralem. De virtute enim intellectuali determinat in 6. Eth. virtus autem quæ est in intellectu practico, non est moralis, sed intellectualis. Nam etiam prudentiam inter virtutes intellectuales Philo. ponit, ut patet in 2. Ethic.

ARTICVLVS VII.

Utrum in intellectu speculativo sit virtus.

SEPTIMO queritur, utrum in intellectu speculativo sit virtus. Et videtur quod non. virtus enim ordinatur ad actum, virtus enim est quæ opus bonum reddit. Intellectus autem speculativus non ordinatur ad actum, nihil enim dicit de imitando vel fugiendo, ut patet in 3. de Anima. ergo in intellectu speculativo non potest esse virtus.

¶ 2. Præ. Virtus est quæ bonum facit habentem, ut dicitur in 2. Eth. Sed habitus intellectus speculativi non faciunt bonum habentem. Non enim dicitur propter hoc bonus homo: quia habet scientiam, ergo habitus qui sunt in intellectu speculativo non sunt virtutes.

¶ 3. Præ. Intellectus speculativus præcipue perficitur habitu scientiæ: scientia autem non est virtus, quod ex hoc patet: quia contra virtutes dividitur. Dicitur enim in prima specie qualitatibus esse habitus & dispositio, & habitus dicitur scientiæ & virtutis. ergo in intellectu speculativo non est virtus.

¶ 4. Præ. Omnis virtus ordinatur ad aliquid, quia ad felicitatem quæ est finis virtutis. Sed intellectus speculativus non ordinatur ad aliquid. Non enim scientiæ speculatiue propter utilitatem queruntur: sed propter seipsas, ut dicitur in 1. Metaph. ergo in intellectu speculativo non potest esse virtus.

¶ 5. Præ. Actus virtutis est meritorius: sed intelligere non sufficit ad meritum, immo scientiæ bonum, & non facienti, peccatum est illi, ut dicitur Iacobus. ergo in in-

A intellectu speculativo non est virtus.

SED CONTRA. Fides est in intellectu speculativo, cum sit eius obiectum veritas prima: sed fides est virtus. ergo intellectus speculativus potest esse subiectum virtutis.

¶ 2. Præ. Verum & bonum sunt æque nobilia. Nam se invicem circumveniunt. Nam verum est quoddam bonum, & bonum est quoddam verum, & utrumque cõe omni enti. Si igitur in voluntate, cuius obiectum est bonum, potest esse virtus, ergo & in intellectu speculativo, cuius obiectum est verum, poterit esse virtus.

RESPON. Dicendum, qd virtus in vnaquaque re dicitur per respectum ad bonum, eo quod vniuscuiusque virtus est, ut Philo. dicit, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit: sicut virtus equi, quæ facit equum esse bonum, & bene ire, & bene ferre lesorem, quod est opus equi. Ex hoc quidem igitur aliquis habitus habebit rationem virtutis, quia ordinatur ad bonum: hoc autem contingit dupliciter, vno modo formaliter, alio modo materialiter. Formaliter quidem, quoniam aliquis habitus ordinatur ad bonum sub ratione boni. Materialiter vero, quoniam ordinatur ad id, quod est bonum, non tamen sub ratione boni. Bonum autem sub ratione boni est obiectum solius appetitus partis. Nam bonum est, quod omnia appetunt. Illi igitur habitus, qui vel sunt in parte appetitiva, vel a parte appetitiva dependent, ordinantur formaliter ad bonum, unde potissime habent rationem virtutis. Illi vero habitus, qui nec sunt in appetitiva parte, nec ab eadem dependent, possunt quidem ordinari materialiter in id, quod est bonum, non tamen formaliter sub ratione boni: unde & possunt aliquo modo dici virtutes, non tamen ita proprie, sicut primi habitus. Sciendum est autem, quod intellectus tam speculativus, quam practicus potest perfici dupliciter aliquo habitu. Vno modo absolute & secundum se, prout præcedit voluntatem, quasi eam movens: alio modo prout sequitur voluntatem quasi ad imperium actum suum eliciens: quæ ut dictum est, istæ duæ potentia, scilicet intellectus & voluntas se invicem circumveniunt. Illi igitur habitus, qui sunt in intellectu practico, vel speculativo primo modo, possunt dici aliquo modo virtutes, licet non ita secundum perfectam rationem. Et hoc modo intellectus, scientia, & sapientia sunt in intellectu speculativo, ars vero in intellectu practico. Dicitur autem aliquis intelligens, vel sciens secundum quod eius intellectus perfectus est ad cognoscendum verum, quod quidem est bonum intellectus. Et licet istud verum possit esse volitum, prout homo vult intelligere verum, non tamen quantum ad hoc perficiuntur habitus practici. Non enim ex hoc, quod homo habet scientiam, efficitur volens considerare verum, sed solummodo potest: unde & ipsa veri consideratio non est scientia in quantum est volita, sed solummodo ad hoc quod sciat, & possit: habitus vero, qui sunt in intellectu speculativo vel practico solummodo in intellectu sequitur voluntatem, habent verius rationem virtutis in quantum per eos homo efficitur non solum potest, vel sciens recte agere, sed volens. Quod quidem ostendit in fide, & prudentia, sed diversimode. Fides enim perficit intellectum speculativum, solummodo imperatur ei a voluntate, quod ex actu patet: homo enim habens quæ sunt supra rationem humanam, non assentit per intellectum, nisi quia vult, sicut Aug. dicit, quod credere non potest homo nisi volens: ita & similiter

2. Eth. ca. 6. in princ. 5.

Aug. tra. 2. 26. in loqu. aliquantulum a principio tom. 9.

